

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A szülő-gyermek közötti kapcsolattartásról

Szerző:

Balláné dr. Illés Ivett

2023. augusztus 31.

I. Bevezető gondolatok

„Minden gyermeknek csak egyszer van gyerekkora, amely gyerekkor értékeit a felnőtteknek kellene féltve őrizni.” (Müller Péter)

Vannak, akik úgy tartják, hogy a férfiak és a nők két félnek születtek, hogy aztán eggyé válhassanak. Abban mindenki egyetért, hogy különféle jellemvonásokkal és személyiségjegyekkel rendelkeznek, amelyek megfelelő kombinációja esetén elérhető a teljesség, az egyensúly és a harmónia természetes állapota. A házasság és a szeretetteljes párkapcsolat alapvető építőköve a bizalom és a tisztelet. A férfiak és a nők házasságuk, kapcsolatuk ideje alatt számtalan konfliktust élnek meg, ám amíg a köztük lévő bizalom és tisztelet megingathatatlan, úgy közös életük folytatódhat tovább. Egy fejlődő kapcsolatban elengedhetetlen a hajlandóság a körülmények diktálta változásra, különösen akkor, ha gyermek születik.

Ugyanis amikor gyermeket nemzünk e világra, annak következményei sok-sok évre kiterjednek. Ahogy azt Dr. Máté Gábor magyar származású kanadai orvos is megfogalmazta, a világon az egyik legvédtelenebb élőlény az emberi gyermek, egyedül képtelen a túlélésre. Ez is az oka annak, hogy a szülővé válás életünk egyik legfontosabb feladata. Mind a testi, mind a lelki fejlődéséért, egészségéért felelősek vagyunk egy életen át. Felnőtként a mai napig hatással van ránk mindaz, amit a nagyszüleink megtettek a szüleinkért. Erősen befolyásolja, hogy miként bánunk gyermekeinkkel az, ahogy a szüleink bántak velünk.

Ha gyermekünk születik, a magas szintű önfegyelem nélkülözhetetlen ahhoz, hogy teljességgel elköteleződjünk, és a mérhetetlen felelősségünknek eleget tegyünk. Gyermekeink életének minden szakaszában a szavaink, a cselekedeteink, vagy azok hiánya és a viselkedéseink formálják és befolyásolják őket, meghatározva, hogy milyen felnőtté válnak majd.

Kétségtelen, hogy egy gyermek legnagyobb szükséglete a szülei felől áradó töretlen és feltétel nélküli szeretet és elfogadás. A gyermekek úgy igénylik a szeretetet, mint az oxigént. Az, hogy a gyermek mennyi szeretet kap - különösen első éveiben - nagymértékben meghatározza, hogy felnőttként milyen egészségessé

és boldoggá válik majd. De hogyan tudjuk leginkább kifejezni a szeretetünket feléjük? A gyermekek számára a szeretet = IDŐ! Önbecsülésük és önértékelésük azáltal fejlődik, hogy a szüleik elegendő minőségi időt töltenek velük. S a hangsúly a „minőségi” szón van. Lehetünk több órán át együtt gyermekünkkel akár egy légtérben is, ha a gyermek például tévét néz, amíg a szülő főz, takarít, vagy valamilyen közösségi oldalt böngészik. Ez nem minőségi idő, mert ahhoz az kell, hogy azokban a percekben csak őt lássuk, s teljes mértékben jelen legyünk és kapcsolódjunk egymáshoz, ott abban a pillanatban. Tehát az, hogy mennyire érzik magukat értékesnek és fontosnak a gyerekek, annak függvénye, hogy életükben a legfontosabb emberek mennyi időt töltenek velük kiskorukban. Orlando A. Battista szavait idézve: „Értékesebb örökséget nem hagyhat gyermekeire a szülő, mint ha mindennap áldoz rájuk pár percet.”

Hiszen az időt semmi nem helyettesíti, és ha egyszer elmúlt, soha nem hozhatjuk vissza. Hogy mit említenek a szülők talán leggyakrabban, ha felmerül, hogy mi az, amit megbántak? „Nem töltöttem elég időt a gyermekemmel kiskorában”. Hogy ezt a megbánást ne éljük át, fegyelmeznünk kell magunkat, és meg kell szerveznünk az életünket, hogy bőséges időt tölthessünk a gyermekünkkel, amíg felcseperedik.

De visszatérve a párkapcsolatokra, szomorú tény, hogy számtalan házasság végződik válással napjainkban, sokkal több mint régebben. Amint a kapcsolatban az egyik fél már nem bízik többé a másikban, vagy megszűnik a tisztelet, a kapcsolatnak vége. Manapság könnyebben ugranak bele a fiatalok úgy egy házasságba, hogy lesz, ami lesz. Ha nem sikerül, majd elválunk és jön egy új kapcsolat. Van egy kedves történet egy házaspárról, akik az aranylakodalmukat ünnepelték, amikor megkérdezték őket, hogy mi a titkuk. A bácsi azt felelte: „Tudja a mi időnkben, amikor valami elromlott, akkor nem újat vettünk, hanem megcsináltuk.”¹

Ahogy azt Chong An Sunim zen szerzetes is elmondja Szabó Péter motivációs előadóval folytatott beszélgetésében: „Nincs jó válás. Békés lehet, hűvös lehet. Ha ugyan úgy tudnánk szeretni egymást x év múlva, mint a kapcsolat elején, akkor nem lenne vége, nem kellene szétbontani az egészet. Ne is kelljen, ha a kiinduló karma jó, akkor azt tovább kell kovácsolni. Van egy „nagy kovács”, aki megtanít erre, és az a gyerek. Azt az önzetlenedést, éntelenedést, amit a férj és feleségből lett apa és anya átél, az leírhatatlan. Akkor kezdesz el egy másik ember lelki fejlődéséért felelősséget vállalni. Sokszor előfordul azonban, hogy

¹ Szabó Péter és Brian Tracy: Az önfegyelem ereje. Guruló Egyetem, Budapest, 2015. 259-275. oldal

amikor hanyatlik egy kapcsolat, gyorsan gyereket vállalnak annak érdekében, hogy akkor úgyis együtt maradnak, és az majd megerősíti a kapcsolatukat, de a gyakorlatban ez másképp van. De ez vagy-vagy. Vagy megerősíti, vagy szétüti.”²

Bogár Zsuzsa tanácsadó szakpszichológus, pár- és családterapeuta úgy véli, hogy a közös gyermek megszületését követően egyre kevesebbet kommunikálnak a felek, s ha nem stabil pilléreken nyugszik a párkapcsolat, akkor a beszélgetések eltűnésével elvesz az intimitás, az egymás iránti tisztelet, odafigyelés is. A legtöbb kapcsolat a gyermek első iskolaévet követően romlik meg véglegesen, az esetek túlnyomó többségében pedig észrevehető, hogy feltűnik egy harmadik fél a kapcsolat válságának időszakában. Válás során, illetve krízisben lévő párok esetén a válás legnagyobb akadálya a gyermek, ugyanis a szülők úgy gondolják, hogy a gyermek a válás folyamatában sérül, tönkremegy. Fontos leszögezni, hogy a gyermek nem magától az elválástól, a válás tényétől sérül, sokkal inkább attól, ahogyan a két fél a válás folyamatán végigmegy. Álláspontja szerint nagy a jelentősége annak, hogy mennyire lesz csatatér a felek élete a válás során, találnak-e békét, tudnak-e kommunikálni, mik a törekvéseik a jövőre nézve.

Vitathatatlan, hogy a válási krízishelyzet sok változást hoz az ember életében. Nagyon fontos lenne, hogy a válásra ne kudarcként tekintsenek az emberek, hanem mint egy döntésre, ami segít kilépni egy rossz párkapcsolatból, segít energiához hozzájutni, ami korábban a rossz párkapcsolat konzerválására irányult.

Maximálisan egyetértek a pszichológusnő azon megállapításával, amelyet nagyon sok válófélben lévő fél elfelejt, hogy egy válásnál csak a férj és a feleség válik! Az apa és az anya a gyermek számára ugyanúgy megmarad. A szülőnek biztos támasznak kell lennie a gyermek mellett, figyelnie kell arra, hogy a gyermek miként reagál a válás tényére, hogy dolgozza fel a körülötte zajló eseményeket. Fontos lenne meghallgatni a véleményét - amely sokszor sajnos elmarad -, valamint őszintén megválaszolni a feltett kérdéseit, amelyek százával kavarghatnak benne.

A válófélben lévők számára lényeges kérdés, hogy miként maradhatnak szülők a válást követően, hogyan változik a gyermekkel történő kapcsolattartás intenzitása. A gyermeknek rettentően fontos, hogy biztonság

² Tartsd tisztán a tudatot! - Chong An Sunim és Szabó Péter beszélgetése 6. rész

vegye körül, szabályok legyenek az életében. Ez egyaránt fontos akkor, amikor a hagyományos értelemben vett család együtt él, illetve akkor is, amikor válási krízis van. Utóbbi esetben minden változik, így a szokások, a korábban kialakított szabályrendszerek is, ezért szükség van új keretek, új szabályok létrehozására, amelyek a gyermek érdekét szolgálják. Nagyon fontos, hogy a gyermeknek mindkét helyen, mindkét új családban legyen egy követendő szabályrendszere³(lehetőleg azonos, vagy nagyban hasonló).

Jól látható tehát, hogy amikor egy kapcsolatot nem sikerül helyrehozni, nem erősödik meg a gyermek születése után sem, vagy majd később romlik meg helyrehozhatatlanul a gyermekkel a családban, akkor a felek útjai külön válnak. Ritkábban, de szerencsére előfordul, hogy ez az elválás békésen, a gyermek érdekét szem előtt tartva megy végbe, s a szülők megegyeznek, hogy kinél éljen tovább a gyermek, s a másik fél hogyan, s miként tarthatja vele a kapcsolatot. S ezt követően mindenki betartja a megállapodásukat. Ebben az ideális esetben nincs szükség semmilyen hatósági közreműködésre. De sajnos a gyakoribb eset az, hogy a szülők között nincs egyetértés. Sokszor két sértett fél áll szemben egymással, az akár több éven át tartó megoldatlan problémák, viták, megalázások tüzeiben égve - s az esetleges fizikai bántalmazásokra nem is térnék ki -, így ilyenkor nagyon nehéz önfegyelmet gyakorolni, és a gyermek érdekeit magunk elé helyezni. Sokszor az ilyen szülők fegyverként használják gyermeküket egymás ellen. Még ha abban van is egyetértés, hogy kinél éljen tovább a gyermek, a másik szülővel való kapcsolat tartása további viták melegágya lehet. Ilyenkor már gyakran kéri a hatóság segítségét. Hiszen a gyermekkel nem együtt élő szülő is - ideális esetben - szeretne minél több időt együtt tölteni a gyermekével, akár ösztönből, akár felismerve a szeretet = idő képletét. Attól még, hogy a szülők nem tudnak tovább együtt élni, a gyermek lehet mind a két fél számára a minden, így az életben heves viták és harcok alakulhatnak ki a közösen eltöltött időért. Azonban Bogár Zsuzsa kiváló gondolatát idézve: "nem az az erős, aki lenyomja a másikat és a saját igazát érvényesíti és elfogadtatja a másikkal, hanem az, aki belátja, hogy az elfogadás és a másik megértése sokkal előbbre visz, mint a harc."

Jelen tanulmányomban a szülő-gyermek közötti kapcsolattartási jog tartalmára, a kapcsolattartás rendezésére, valamint a kapcsolattartásra vonatkozó határozatra és annak végrehajtására helyezem a hangsúlyt.

³ Bogár Zsuzsa: Választerápia, Budapest, Mozaikcsalád Alapítvány, 2022. 21.o. - 41.o.

II. A szülő-gyermek közötti kapcsolattartásról

"Mert kötődéssel van életünk tele, kötődés nélkül nincs nyara, tele." (Bornemisza Endre)

Ahogy azt a fentiekben láthattuk, a házasság felbontása kétségbevonhatatlan változást idéz elő a családi kapcsolatok addig fennálló rendjében, s alapvetően befolyásolja a szülő-gyermek kapcsolatot is. Magától értetődő az is, hogy a házassági kötelék felbontásával a gyermek sorsáért fennálló szülői felelősség sem az apa, sem pedig az anya vonatkozásában nem szűnik meg. A gyermek nevelésében való további közreműködést, a gyermek sorsának figyelemmel kísérését, valamint a gyermekkel fennálló érzelmi kötelék megőrzését a kapcsolattartási jog hivatott szolgálni.

Habár a kapcsolattartásnak a gyermek szempontjából számos alaphelyzetben jelentősége van, a mindennapok egyik legkritikusabb családjogi és gyermekjogi problémája a különélő szülő és gyermeke közötti kapcsolattartás. A mintegy hatvan éven keresztül hatályban lévő 1952. évi IV. törvény, azaz a Csjt. ezt a helyzetet érintkezésként szabályozta, míg a vonatkozó miniszteri rendelet⁴ láthatásként. Már ez a rendelet is részletesen rendezte a láthatást, s rögzítette, hogy elsősorban a kiskorú gyermek érdekét kell szem előtt tartani. A Csjt. 1986. évi módosító novellája a láthatás helyett bevezette a kapcsolattartás fogalmát, s újragondolták a kapcsolattartás által érintett személyek jogviszonyát. 1995-ben - az 1989. évi New York-i Gyermekjogi Egyezményhez való csatlakozásunkat követően - újabb módosítások érintették a kapcsolattartási szabályrendszert; noha szülői kötelezettségként korábban is definiálták, 1995-től kezdődően kifejezett gyermeki jogként is megjelenik.

A Csjt. így a 2000-es évekre - kiegészülve az ún. gyámrendelet⁵ szabályaival - összességében világos, mind a gyermek, mind a szülők érdekeit szem előtt tartó és azokat megfelelően mérlegelni kívánó rendelkezéseket biztosított. A Polgári Törvénykönyv (Ptk.) kodifikációja során az anyagi jogi szabályok meghatározó módosításának szükségessége nem merült fel,⁶ ugyanakkor beépültek új, a szülők felelősségét

⁴ 1952. évi 23. törvényerejű rendelet.

⁵ A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet.

⁶ Kőrös András - Makai Katalin: III. könyv. Családjog. In Vékás Lajos szerk.: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008, CompLex Kiadó, 530.

fokozni kívánó rendelkezések. Ezek szükségességét a jogalkotó a szülők mindennapokban lezajló gyakori konfliktusaival indokolta.

Már a Legfelsőbb Bíróság 17. sz. irányelvének⁷ VI. pontja rögzítette, hogy a házasság felbontása nem járhat azzal a következménnyel, hogy a gyermek egyik szülőjét elveszítse, s a gyermek érdekében áll, hogy maga mellett tudja mindkét szülőjét, és számíthat segítségükre. Tény azonban, hogy a szülők sokszor a legkevésbé sem együttműködőek, ahogyan erről a jogirodalom is beszámol, még ha nem is empirikus kutatások, hanem bírósági, illetve gyámhivatali egyedi tapasztalatok alapján. Ezzel a nehézséggel már a 17. sz. irányelv is számolt, nevezetesen azzal, hogy a szülők egyike, vagy mindketten nem a gyermek érdekében megfelelő magatartást tanúsítanak, és rögzíti, hogy a gyermek érdekét súlyosan sértő módon jár el az a szülő, aki a gyermeket a másik szülővel való érintkezéstől indokolatlanul elzárja és ellene hangolja.

Kétségtelen, hogy a jog, amely e társadalmi viszonyokat rendezi, a maga korlátozott eszközeivel nem tudja maradéktalanul megoldani a feszültségeket, önmagában nem alkalmas azok megnyugtató kezelésére. A jogszabály ugyanis többnyire absztrakt módon keretszabályozást nyújt. A jogszabályt alkalmazó bíróság feladata a szabály egyéniesítése, gyakran azonban még a bíróság határozata sem jelenti a konkrét probléma teljes körű megoldását. „Sajnálatos - teszi ehhez hozzá az egyik jelentésben az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettese -, hogy egyik szülő sem érzékelt, hogy a hatósági kényszer és a közvetítői tevékenység igénybevétele csak akkor viszi előbbre ügyüket, ha egymással - éppen közös gyermekük egészséges fejlődése érdekében - együttműködnek”.⁸

Nyilván nem véletlen, hogy mind az Alkotmánybíróság, mind a mindenkori ombudsman hangsúlyozta, hangsúlyozza ezekben az ügyekben a látszólagos jogi alaphelyzetek mögötti viták jogon kívüli eszközökkel történő megoldásának szükségességét. Több ilyen eszköz létezik, így akár a bíróság előtti békítés, illetve akár a bíróságnak, akár a gyámhatóságnak az egyezség előmozdítását szolgáló tevékenysége.

Egyik legjelentősebb eszköz azonban talán az alternatív vitarendezés s azon belül is a közvetítés (mediáció), amelyet az új Ptk. Negyedik Könyve erőteljesen támogat, s a kapcsolattartás tekintetében a gyámrendelet

⁷ A 17. sz. irányelvet az 1/2014. PJE határozat nem tartotta fenn alkalmazandónak, különös tekintettel arra, hogy a gyermekelhelyezés fogalmi és tartalmi köre a Ptk.-ban megváltozott. Ezzel együtt az Irányelv számos tekintetben minden bizonnyal meghatározó marad.

⁸ Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának általános helyettesének Jelentése az OBH 3163/2004. sz. ügyben. 2004. október 28.

is szabályoz. A mediáció azonban még mindig keresi a helyét. A - jelen esetben kapcsolattartási ügyek által - érintett szülők keveset tudnak létezéséről, működéséről.⁹

Jelen tanulmánynak nem célja a mediáció részletes ismertetése, azonban néhány mondat ide kívánkozik. A mediáció az alternatív vitarendezés egyik módja, amelynek során a semleges harmadik fél, a mediátor, azzal a céllal avatkozik közbe, hogy a felek között a kölcsönösen elfogadható megegyezést elősegítse. Tehát a mediátor nem ítélkezik, hanem mintegy „bábáskodik”, segít az egyezség megszületésében.. A mediáció lényege, hogy a vitában álló felek, a peres út elkerülésével, felismerjék közös céljaikat, esetlegesen újra hajlandóak legyenek egymással kommunikálni - amely nem melleleg a kapcsolattartási ügyekben kiemelkedően fontos lenne-, és olyan javaslatokat tegyenek a megegyezés érdekében, amelyeket mindketten kölcsönösen elfogadhatónak tartanak. Szemben a peres eljárással, ahol egyik fél nyertesként, a másik fél vesztesként kerül ki, a mediáció során a mediátorok arra törekednek, hogy az eljárás végkimenetelét követően mindkét fél úgy érezze, hogy nyertesként került ki a konfliktusból, egy olyan egyezség jöjjön létre köztük, amire mindketten vágytak, ami mindkettőjük elvárásainak megfelel.

Fontos megemlíteni, hogy a bíróság kötelezően elrendelheti a közvetítői eljárás igénybevételét a szülői felügyelet megfelelő gyakorlása és az ehhez szükséges együttműködés biztosítása érdekében - ideértve a kapcsolattartás rendezését is -, ha úgy ítéli meg, hogy a közvetítői eljárás eredményre vezethet.¹⁰¹¹. A kötelező közvetítői eljárás alkalmával a bíróság arra kötelezi a feleket, hogy legalább egy közvetítővel együttműködjenek, azaz forduljanak közösen közvetítőhöz, valamint az első közvetítői ülésen vegyenek részt. Ez nem azt jelenti tehát, hogy a szabályozás áttöri a felek önrendelkezési jogát, a mediáció választásának önkéntességen nyugvó alapelvét, mivel e kötelezettségek teljesítése után bármelyik fél szabadon dönthet, részt kíván-e venni a közvetítői eljárásban vagy sem, és ha részt vesz, megállapodást köt-e, vagy sem, vagy a vita rendezésének hagyományos, peres útjánál marad.

Az új Ptk. tehát hangsúlyosan jeleníti meg a Családjogi Könyvben (CSJK) mind a mediációt, mind a gyermek bevonását az őt érintendő kérdésekbe, amelyet egyrészt a szülők, másrészt a gyermeket érintő ügyben

⁹ Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére. Szerkesztette: Keserű Barna és Kóhidi Ákos, Budapest- Győr, 2015. 470-517. o.

¹⁰ Ptk. 4:172. §., Ptk. 4:177. §.

¹¹ Balázs Réka: Kapcsolatügyi mediáció: a kapcsolattartás békés rendezése, Szeged, 2016.

eljáró hatóságok kötelezettségeként határoz meg. A gyermek véleményének figyelembevétele szempontjából nagy súlya van a gyermek ítélőképességének, ami a korával növekszik: a 14. életévét betöltött gyermek esetén a szülői felügyeleti jogokat érintő döntés csak az egyetértésével hozható.¹² De erről még a későbbiekben lesz szó. Visszatérve a kapcsolattartásra, nézzük meg mi is a célja.

III. A kapcsolattartás célja

A kapcsolattartás mind a gyermeki jogok, mind a szülői jogok érvényesülése szempontjából kiemelkedően fontos intézmény. Megjegyzendő, hogy a magyar jogi szabályozás nemcsak a szülőknek, hanem a gyerekhez kötődő más személyeknek is biztosítja a kapcsolattartási jogot, nevezetesen a nagyszülő, a testvér, sőt további feltételek esetén a gyermek szülőjének testvére és szülőjének házastársa részére is, mi több, kérelemre a volt mostohaszülő, nevelőszülő, gyám, és az is, akinek a gyermekre vonatkozó apasági vélelmét a bíróság megdöntötte, feljogosítható a kapcsolattartásra. Jelen tanulmányban azonban csupán a szülő-gyermek közötti kapcsolattartásra próbálok fókuszálni.

A kapcsolattartás célját a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Gyer.) fogalmazza meg, amikor a 27. § (1) bekezdésében rögzíti, hogy a kapcsolattartás célja, hogy a gyermek és a kapcsolattartásra jogosult más személyek közötti családi kapcsolatot fenntartsa, és a kapcsolattartásra jogosult szülő a gyermek nevelését, fejlődését folyamatosan figyelemmel kíséresse, tőle telhetően segítse.

A különélő szülővel való kapcsolattartás jogának szabályozása során fennmarad a jogok és kötelezettségek kialakult alapvető rendszere, ennek megfelelően a kapcsolattartás elsődlegesen a gyermek joga, de az egyúttal a különélő szülő egyik legfontosabb jogosultsága és nem utolsó sorban kötelezettsége. Ezt a kötelezettséget kikényszeríteni azonban aligha lehet, illetve, ha lehetne is, nem biztos, hogy a gyermek érdekét szolgálná.

¹² Éliás Eszter, Gyengéné Nagy Márta, Jeles Judit, Kiss Károly, Kőrös András, Krémer András: A bírósági közvetítésről - mindenkinek, Budapest, 2016, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 59. oldal.

Úgy gondolom, hogy nem férhet kétség ahhoz, hogy mind a szülőknek, mind a gyermeknek törekednie kell a szülő-gyermek kapcsolat fenntartására, mert a gyermek érdekében az áll, ha továbbra is maga mellett tudja mindkét szülőjét. Még akkor is, ha ezt bizonyos esetekben nem könnyű belátni.

Chong An Sunim zen mester Szabó Péterrel folytatott korábban hivatkozott beszélgetésében úgy fogalmaz, hogy „sok a válás, az apával nem jó a viszony, az apának mégis jelen kell lennie a szerepét illetően a gyermek életében, attól függetlenül, hogy nem egy ideális képet mutat. Jelen kell lenni a gyermek életében a gyermek kedvéért, azért, mert a gyermeknek szüksége van rá, nem azért, mert szereti, mert nem is nagyon ismeri. De fogjuk föl, hogy ugye a gyermek születés az egy férfi és egy nő dolga, és innentől kezdve a gyermeknek szüksége van az apára is, és az anyára is ahhoz, hogy rendesen fejlődjön. Emlékszem egy esetre, amikor súlyos érzelmi, perffegyelmi problémái voltak a gyerekek azért, mert az apját hírből sem ismerte, évek óta az anya próbálta távol tartani joggal, ha a párkapcsolat szempontjából nézem. Szegény anyukának igaza volt abban, hogy egy ilyen apával nem lehet együtt élni. Ne is éljen együtt, hiszen elváltak. De a gyerekek akkor is szüksége van rá, mert hozzá született, és egy újabb férfi szereplővel, aki egy apa szerepben lesz egy új párkapcsolat nyomán, csak nagyon részben lehet pótolni. Szükség van a vér szerinti kapcsolat karmájának a tudatosítására, a megélésére még akkor is, ha a gyerek később eldönti - azt neki kell eldönteni -, hogy most láttam az apámat hat év után, és eldöntöttem, hogy semmit nem követek abból, amit láttam. Megköszönöm, hogy a világra hozott, hogy addig nevelt amíg tudott, s utána elvált az anyámtól, és én semmiben nem fogom őt követni, de tudom, hogy az a karma bennem van, amiért én hozzá születtem, tehát pozitív, vagy negatív módon akkor is a tanítóm, és ezzel annyi dolgom van, amennyit nekem az apámtól meg kell tanulni, nem több. De annyit meg kell! És tanító nélkül senki nem tud haladni az úton. A családban is tanulunk kéne egymástól, ezt néha elfelejtjük. Várunk egymástól dolgokat, rálőcsölünk egymásra karmákat, de hogy mit tanulhatunk egymástól, ritkán tesszük fel a kérdést, pedig érdemes lenne.”

Nem szabad elfelejteni, hogy a gyermektől különélő szülő számára a kapcsolattartás a "köldökszinór", amely a gyermekkel való kapcsolatát erősíti, fenntartja és táplálja. A két szülő közötti viszony itt nem releváns. A gyermekéhez őszintén ragaszkodó szülő igyekszik a kapcsolattartás körét minél szélesebben meghatározni, részt kíván venni a gyermek mindennapi életében, segíteni kívánja az élet minden területén. Ezt a másik

szülőnek meg kellene értenie, azonban sajnos napjainkban egyre több a kapcsolattartást érintő fellebbezés, a felülvizsgálati kérelem, illetve az újraszabályozás iránt indított per.¹³

IV. A kapcsolattartási jog tartalma

Dr. Szendrői Anna PhD hallgató szerint¹⁴ a kapcsolattartási jog Janus-arcú jogintézmény: habár szabályait elsősorban magánjogi (polgári jogi) rendelkezések rögzítik, a jogintézmény legalább annyira közjogi természetű, mint magánjogi jellegű.¹⁵ A családjogi jogviszonyokban, hagyományosan a magánjog keretében meghatározott szülői felelősség körében a családvédelmi alapelvet olykor túlszárnyaló, a gyermek legjobb érdekének elve kiválthat közjogi, gyermekvédelmi intézkedéseket. Ez is az a pont, ahol a magánjog és közjog találkozik, illetve átfedést mutat. A két jogág célja jelen esetben egy és ugyanaz: a gyermek védelme.

A kapcsolattartási jog tartalmát tekintve a CSJK csak keretszabályokat állapít meg, melyeket a konkrét esetben a hatóságnak kell differenciált tartalommal kitölteni. A kapcsolattartás jelenti tehát a szülő és gyermek személyes találkozását, a gyermeknek a lakóhelyéről meghatározott időszakra történő elvitelét, az időszakosan tartósabb együttlétét, jellemzően az iskolai szünetek idején, valamint a személyes találkozás nélküli kapcsolat fenntartását (telefon, e-mail stb.). A különélő szülő így figyelemmel kísérheti gyermeke fejlődését a rendszeres együttlétek és közös programok révén pedig maga is aktív részese lehet a gyermek gondozásának, nevelésének.

Itt kell szót ejteni a gyermek meghatározott időtartamú külföldre viteléről is. Korábban a szülői felügyeletet gyakorló szülő eddig is külföldre vihette a gyermeket (pl: nyaralásra, rokonlátogatásra stb.), amihez a különélő szülő egyetértése nem kellett. A mostani szabályozás a különélő szülő számára is biztosítja ezt a jogot, azaz külön hozzájárulás nélkül, a kapcsolattartás keretein belül. A hatóságok akkor rendelkeznek eltérően, ha a szülő korábban már jogellenesen külföldre vitte a gyermeket.

¹³ Dr. Kiss Éva: Kapcsolattartás - a jogi szabályozás néhány ellentmondása a gyakorlat tükrében (CSJ, 2004/3., 12-17. o.)

¹⁴ Szendrői Anna: A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete. Debrecen, 2019. (ProFuturo Évf. 9 szám 2)

¹⁵ A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás magánjogi fogalmát a Ptk. 4:178. §-a rögzíti kapcsolattartási jogként, közjogi fogalmának, valamint annak tartalmi elemeinek kimunkálása az Alkotmánybíróság jogértelmező és jogfejlesztő tevékenységének eredménye.

A gyermek elvitelével kapcsolatos kiadásokat a kapcsolattartásra jogosult viseli, de ettől a bíróság, illetve a gyámhatóság a felek anyagi helyzetére, a lakóhelyük közötti távolságra és egyéb körülményekre tekintettel a kapcsolattartást szabályozó határozatában eltérhet.

V. A kapcsolattartás rendezése

„Én azt hiszem, gyereket csak úgy lehet nevelni, ha az ember megtisztelti azzal, hogy komolyan veszi.”

(Szabó Magda)

Vitathatatlan tény, hogy a gyermek szüleivel történő zavartalan kapcsolattartása személyiségének lényeges vonását képező, igen érzékeny szegmense. A gyermek érdekeinek védelmét a kapcsolattartás kérdésében történő döntés során maximálisan tiszteletben kell tartani, és kellő odafigyeléssel, felkészülten és felelősségteljesen kell határozni róla mind a szülőknek, mind a hatóságoknak. A gyermek minél teljesebb körű védelme ugyanis olyan alapvető, elvi éllel megfogalmazott követelmény, amelyet a társadalom joggal támaszt mind a jogalkotással, mind pedig az ítélkezési gyakorlattal szemben. A kapcsolattartás rendezése történhet tehát:

1. A felek megállapodása alapján:

Ideális esetben a szülők meg tudnak egyezni, így nincs szükség bírósági, vagy gyámhatósági közreműködésre.

2. Perben:

A kapcsolattartásról a házassági perben, vagy a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perben a szülők egyezséget köthetnek. Egyezés hiányában a kapcsolattartásról - kérelemre, vagy a gyermek érdekében hivatalból - a bíróság dönt. Erre ideiglenes intézkedés keretében is sor kerülhet.

3. Per hiányában (vita esetén):

Ha házassági, vagy a szülői felügyelet rendezése iránti per nincs folyamatban, a kapcsolattartásról a szülők megegyezésének hiányában a gyámhatóság dönt. A döntés előtt az érdekeltet és az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket meg kell hallgatni.

Hangsúlyozandó tehát, hogy a kapcsolattartásról a bíróság, vagy a gyámhatóság a gyermek korának, egészségi állapotának, életkörülményeinek, a szülők személyes körülményeinek és az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének a figyelembevételével rendelkezik. A gyermeki jogok közül a kapcsolattartáshoz való jogon kívül ugyanis nagyon fontos a gyermek véleménynyilvánítási joga is. A gyakorlatomban is rendszeresen felmerülő kérdésről van szó, amit az a kettősség jellemez, hogy a gyermek meghallgatásának hiányát a szülők ugyan sokszor sérelmezik, ugyanakkor maguk sem tartják be. Ez a gyermeki jog nem érvényesül maradéktalanul a hatósági vagy bírósági eljárások során, de sajnos a szülők közötti megbeszélések és egyezségkötések során sem. A szülők leggyakoribb válasza a gyermek véleményének meg nem kérdezésére az, hogy nem akarják szükségtelenül zaklatni ezzel a gyermeket, óvni szeretnék attól, hogy választania kelljen, így inkább csak közlik vele, hogy szerintük mi neki a legjobb. Ha azonban a másik szülő álláspontjának, érveinek megfelelő döntés születik, azonnal hiányolják a gyermek meghallgatását¹⁶.

A kapcsolattartás hatóság általi rendezése során értékelhető az is, hogy egy jól működő szülő-gyermek kapcsolatról van-e szó, vagy a kapcsolat működésképtelen, melyet fokozatosan kell kiépíteni (pl.: felügyelt kapcsolattartás útján). A cél minden esetben az, hogy a különélő szülő és a gyermek kapcsolata minél tágabb lehetőségeket kimerítve működjön.

VI. A kapcsolattartásra vonatkozó határozat

Amikor a kapcsolattartást a hatóság rendezi, határozatot hoz. Fontos itt is kiemelni, hogy a jogi szabályozás keretjellegű, a részletekről minden esetben a bíróságnak, vagy a gyámhatóságnak kell rendelkezni úgy, hogy a végrehajtás ne ütközhessen akadályba. Ezért nem hozható olyan határozat, illetve nem hagyható jóvá olyan egyezség, amelyben például „korlátlan” kapcsolattartás biztosított a különélő szülő számára. A kapcsolattartás „minimumát” mindenképpen szabályozni kell, amelytől a felek a gyermek érdekében, közös megegyezéssel eltérhetnek (pl.: hosszabb időt tölthet a szülő a gyermekével), azonban vita esetén a határozatban foglaltakhoz kell tartani magukat.

¹⁶ Purda Zsuzsanna: A szülői felügyelettel és a kapcsolattartással összefüggő gyakorlati tapasztalatok a családsegítés körében megvalósuló jogi tanácsadás szemszögéből (CSJ, 2020/1., 32-40. o.).

Amikről feltétlenül rendelkezni kell a határozatban, azok az alábbiak:

- a kapcsolattartás gyakoriságáról, időtartamáról: figyelemmel kell lenni a gyermek fejlődésére (pl.: egy csecsemőt vagy egy kamaszkorút eltérően kell megítélni), tanulmányaira, életvitelére, a gyermek elfoglaltságaira (pl.: edzések, társas programok stb.),
- folyamatos, vagy időszakos voltáról: *folyamatos* a kapcsolattartás, amikor a kapcsolattartás visszatérően, rendszeres időközönként ismétlődik. Több formáját is nevesíti a jogszabály.¹⁷ Az egyik a gyermekkel a gyermek szokásos tartózkodási helyén való személyes találkozás (meglátogatás), a másik pedig a gyermeknek a szokásos tartózkodási helyéről rendszeresen, meghatározott időtartamra, a visszaadás kötelezettségével történő elvitele. Időtartamát sem a Ptk., sem pedig a Gyer. nem korlátozza. Ezen kapcsolattartási forma jelentőségét hangsúlyozza az a jogszabályi rendelkezés is, miszerint a gyermek érdekét veszélyeztető körülmény vagy felróható magatartás hiányában a kapcsolattartásra jogosulttól az elvitel és - különösen, ha a kapcsolattartásra jogosult szülő szokásos tartózkodási helye külföldön van - a meghatározott időtartamú külföldre vitel jogát is magában foglaló kapcsolattartás nem vonható meg.¹⁸ A gyermek elvitelével kapcsolatos kiadások viselését - főszabály szerint - a törvény a kapcsolattartásra jogosult kötelezettségévé teszi.¹⁹ A gyermekkel személyes találkozás nélkül történő rendszeres kapcsolattartás különösen a levelezés, a telefonkapcsolat, illetve az informatikai eszköz útján való kapcsolat, az ajándékozás és a csomagküldés. A levelezés, a telefonkapcsolat vagy más informatikai eszköz (pl. skype, közösségi oldalak) útján megvalósuló kapcsolattartás esetén a gyermeket gondozó szülő a gyermek levéltitokhoz, magántitokhoz fűződő személyiségi jogainak tiszteletben tartásával köteles eljárni. A gyermekek a csomagküldést, az ajándékozást számontartják, számukra ez a szülői gondoskodás megjelenésének egy formája, érzelemlágukra, fejlődésükre pozitív hatással lehet, ezért Somfai Balázs szerint ez nevezhető az indirekt kommunikáció egyik formájának is.²⁰ A folyamatos kapcsolattartás időtartamát a törvény nem korlátozza. Az eddigi általános jogalkalmazási gyakorlat szerint ennek mértéke kéthetente hétvégén, de egyre inkább szabályozzák úgy is, hogy a kétheti

¹⁷ Gyer. 27. § (3) bek.

¹⁸ Gyer. 27. § (6) bek.

¹⁹ Ptk. 4:180. § (3) bek.

²⁰ Somfai Balázs: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga. HVG-Órac Kiadó, Budapest, 2008. 86-91.

láthatást megtoldják egy-egy közbenső hétköznapi kapcsolattartással is. Ez utóbbira természetesen csak akkor van mód, ha mindkét szülő ugyanabban a városban, településen lakik, vagy legalábbis a földrajzi távolság nem képezi ennek akadályát. Ennél a gyermek érdekében többet és kevesebbet is megállapíthat a gyámhatóság (például abban az esetben, ha az érintkezési joggal élő szülő kifogásolható életmódot folytat). A 48 óránál lényegesen hosszabb kapcsolattartási idő biztosítása azonban nem mindig szolgálja a gyermek érdekeit. Viszont az alap 48 óránál lényegesen kevesebbet csak rendkívül indokolt esetben állapíthat meg folyamatos kapcsolattartási időként a bíróság vagy gyámhatóság.²¹

Az *időszakos* kapcsolattartás magában foglalja a gyermekkel a tanítási szünetek és a többnapos ünnepek időszakában való huzamos együttlétet, a külföldre vitel lehetőségével vagy annak a gyermek érdekében való kizárásával.²² A időszakos kapcsolattartás időtartama a gyakorlat szerint naptári évenként általában körülbelül egy hónap, amely a folyamatos kapcsolattartás mellett biztosítható a különélő másik szülő számára. Az időszakos kapcsolattartás többhetes időtartamban megszakítva vagy folyamatosan gyakorolható. Ennek idejét és mértékét az iskolai szünetekben - nyári, tavaszi, téli szünet -, valamint a többnapos ünnepek idején a gondozó szülő szabadságával összhangban kell meghatározni. A szünidők, többnapos ünnepek fele részének gyermekkel való zavartalan eltöltése mindkét szülő jogos igénye. Erre tekintettel mondja ki a jogszabály, hogy nincs helye folyamatos kapcsolattartásnak az időszakos kapcsolattartás ideje alatt, valamint a gyermeket gondozó szülőt megillető, a gyermekkel folyamatosan együtt tölthető időtartam alatt. Az arányosság, méltányosság, valamint a családi élet tiszteletben tartásának követelménye Somfai Balázs szerint jelen esetben azt jelenti, hogy - ha a felek másként nem rendelkeznek - az oktatási szünetek, többnapos ünnepek legfeljebb fele részében van időszakos és/vagy folyamatos kapcsolattartásra lehetőség.²³

- felügyelt kapcsolattartásra kerül-e sor: a felügyelt kapcsolattartás célja, hogy biztonságos körülmények között történhessen a kapcsolattartás, a családi kapcsolat kialakítása, helyreállítása.

²¹ Somfai: i.m. 86-91.

²² Gyer. 27. § 4 bek.

²³ Somfai Balázs: A kapcsolattartás. In: Kőrös András (szerk.): A családjog kézikönyve 2007 I. kötet. 4. átdolgozott kiadás. HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2007. 763-764.

Felügyelt kapcsolattartásnak tehát akkor van helye, ha a gyerek és a kapcsolattartásra jogosult szülő közt nincs, vagy megromlott a családi kapcsolat. A felügyelt kapcsolattartás elrendelésével a gyámhatóság arra törekszik, hogy a gyermek számára biztonságos körülmények között segítse elő a kapcsolattartásra jogosulttal a családi kapcsolat felépítését vagy helyreállítását. A felügyelt kapcsolattartás esetén a gyermek és a kapcsolattartásra jogosult találkozására a - szakmai programja alapján kapcsolattartási ügyeletet biztosító - gyermekjóléti szolgálat vagy gyermekjóléti központ kapcsolattartási ügyeletén, vagy más, kapcsolattartással összefüggő tevékenységet nyújtó szolgáltató által biztosított helyszínen, a kapcsolattartást felügyelő szakember jelenlétében és tanácsadása mellett kerül sor.²⁴ A későbbiekben, a felügyelt kapcsolattartás eredményeként - a felügyelt kapcsolattartást biztosító szolgáltató javaslatára - a felügyelt kapcsolattartás helyszínén megvalósulhat a szakember jelenléte nélküli találkozás is a gyermek és a kapcsolattartásra jogosult között, kivéve, ha ezt a lehetőséget a gyámhivatal döntése kizárta.

- a gyermek átadásának és visszaadásának helyéről, idejéről és módjáról: ez általában a gondozó szülő lakóhelye, de ettől eltérő helyszínen is megállapodhatnak a felek. Az átadás ideje és módja is a felek megegyezéséhez, aktuális életkörülményeihez igazodik.
- a kapcsolattartás elmaradására vonatkozó értesítési kötelezettségről: a tájékoztatási kötelezettség elmulasztásából sok vita származik. Természetes, hogy az éppen esedékes kapcsolattartást mindkét fél oldaláról akadályozhatják előre nem látható, hirtelen fellépő körülmények.²⁵ Az érintetteket terhelő közös kötelezettség azonban az, hogy a kapcsolattartás átmeneti elmaradásáról késedelem nélkül, lehetőleg még olyan időben tájékoztassák egymást, hogy a másik félnek ne jelentsen aránytalan költséget és sérelmet a változás. A tájékoztatás formájára a jogszabály nem ír elő semmilyen kötelező formát, az megtörténhet telefonon, e-mailben, sms-ben vagy más hitelt érdemlő módon. A Gyer. szerint a kapcsolattartást akadályozó körülményekről a felek előzetesen, lehetőség szerint írásban vagy egyéb igazolható módon, késedelem nélkül kötelesek tájékoztatni

²⁴ KGD2014. 95.

²⁵ A gyakorlatban a legtöbbször előforduló ilyen esemény, ha a gyermek a kapcsolattartás kezdő időpontjára megbetegszik, belázasodik, s emiatt nem javasolt a gyermek elvitele. A kisebb megfázás, vagy egyéb enyhe tünetek azonban nem feltétlenül indokolják a kapcsolattartás elmaradását. A másik ilyen indok szokott lenni, ha a gyermeknek éppen az adott hétvégére valamilyen iskolai, óvodai szervezésű rendezvényen, például iskolai kiránduláson kell részt vennie. Ugyanígy közbe jöhet azonban rendkívül program vagy elfoglaltság a kapcsolattartásra jogosult és köteles szülő életében is. Ő is megbetegedhet, vagy a munkahelyi elfoglaltsága (például hétvégi ügyelet, kivételesen elrendelt túlóra) miatt kénytelen jelezni a másik szülőnek az akadályoztatást.

egymást.²⁶ A gyakorlatban a tájékoztatás megtörténtének igazolása jelent többször problémát a felek számára a végrehajtás során.

- az elmaradt kapcsolattartás pótlásáról: azt a kapcsolattartást, ami a jogosultnak fel nem róható okból maradt el, legkésőbb hat hónapon belül pótolni kell, ha a jogosult előzetesen tájékoztatta az elmaradásról a kötelezettet, illetve igazolja az előre nem látható akadályok felmerülését. Az ünnepnapokra eső elmaradt időszakos kapcsolattartást nem lehet pótolni.

Jól látható tehát, hogy a kapcsolattartást illetően indokolt az a kíváncsi, hogy a szülők kellő rugalmassággal rendezzék azt, és az életviszonyok változása szintén szükségessé teszi a rugalmasságot, a kapcsolattartási ügyek számának nagysága és az ezekből az ügyekből eredő jogviták emberi nehézségei, amelyek nem egy alkalommal a végsőig elnehezítik valamennyi érintett, azaz a gyermek, a különélő szülő és a gyermeket gondozó szülő életét, azt követelik meg, hogy mind a bíróság, mind a gyámhatóság nagy gondossággal járjon el a kapcsolattartási ügyek rendezése során.

VII. A kapcsolattartási perek

Minimálisan betekintve a kapcsolattartási perek szabályozási szintjeibe, azt mondhatjuk, hogy a szülői felügyelettel kapcsolatos és kapcsolattartási perek szabályait kisebb részben a Ptk. Családjogi Könyv szülői felügyeletről szóló címében, nagyobb részben a Pp.-ben a különleges eljárások között találjuk. A Pp. Novella a 2021. január 1-jei hatálybalépéssel egészítette ki a személyi állapotot érintő perek körét a kapcsolattartási perekkel, amelyek a szülői felügyelettel kapcsolatos perekkel közös fejezetbe kerültek. A kapcsolattartási perek alatt a kapcsolattartás szabályozása, a kapcsolattartás megváltoztatása, valamint a kapcsolattartási jog korlátozása vagy megvonása iránt indított pereket kell érteni. Fontos kiemelni, hogy a kapcsolattartás szabályozása, a kapcsolattartási jog korlátozása vagy megvonása iránti kereset önállóan nem, kizárólag a házassági vagy szülői felügyelettel kapcsolatos perben terjeszhető elő.

A *kapcsolattartás szabályozására* irányuló főbb szabályokról a Ptk. 4:181. §-a nyújt útmutatást a jogalkalmazók számára, amely értelmében - ahogyan erről már volt szó - a kapcsolattartás tekintetében is elsődleges a felek megállapodása, hiszen a kapcsolattartás is csak a szülők együttműködése esetén

²⁶ Gyer. 30. § (1) bek.

működhet. Összefoglalva tehát, az egyezséget a bíróságnak - akár mediáció elrendelésével - lehetőség szerint elő kell mozdítania, így a kapcsolattartásról a házassági vagy a szülői felügyelet rendezése iránti perben a szülők egyezséget köthetnek. Ha nem sikerül megegyezniük, akkor kérelemre, vagy a gyermek érdekében hivatalból a bíróság dönt. Abban az esetben, ha nincs folyamatban házassági vagy szülői felügyelet rendezése iránti per, akkor a kapcsolattartásról a szülők megegyezésének hiányában a gyámhatóság dönt. A Ptk. a kapcsolattartás rendezésére irányuló szabályok körében pedig előírja, hogy mind a bíróságnak, mind a gyámhatóságnak a kapcsolattartásról való döntése előtt az érdekeltet és az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket meg kell hallgatnia.

A kapcsolattartás megváltoztatása az a pertípus, ami a bíróság előtt önállóan is megindítható. A korábban hatályos szabályok szerint a kapcsolattartás megváltoztatása csak akkor tartozott bírósági hatáskörbe, ha a kapcsolattartás kérdésében a bíróság döntött, és a fél a kapcsolattartás megváltoztatását a határozat jogerőre emelkedésétől számított két éven belül kérte. Ez a kétéves időbeli korlát a bírósági hatáskör tekintetében 2021. január 1-jétől megszűnt azzal az indokolással, hogyha a bíróság dönt a kapcsolattartás kérdésben, akkor indokolt a kapcsolattartás megváltoztatása tárgyában a hatáskörét fenntartani nemcsak a határozat jogerőre emelkedését követő két évig, hanem időhatártól függetlenül is.

Amennyiben a kapcsolattartás mind a gyermek, mind a szülő érdekét szolgálja, akkor az védett intézmény. Ha azonban a gyermek érdekét a kapcsolattartás veszélyezteti vagy sérti, ennek a gyermek ezen érdekének a védelme felülírja mind az ő, mind a szülő kapcsolattartáshoz fűződő jogát. Ehhez azonban bíróság vagy gyámhatóság döntésére van szükség. Ha a kapcsolattartás során a kapcsolattartásra jogosult személy olyan magatartást tanúsít, amely a gyermek érdekét sérti, így *korlátozásra* és végső soron a *kapcsolattartási jog megvonására* is sor kerülhet. A gyámhivatal akkor korlátozza a kapcsolattartási jogot, ha a jogosult a gyermek vagy a gyermeket nevelő személy sérelmére ezzel visszaél. Visszaélésnek minősül az is, ha a jogosult nem a döntésnek megfelelően gyakorolja a kapcsolattartás jogát, illetve önhibájából hat hónapig ezen kötelezettségének nem tesz eleget²⁷. A korlátozás a kapcsolattartás szűkítését jelenti, akár úgy, hogy a gyakoriságát csökkentik, akár úgy, hogy az időtartamát. Korlátozást jelenthet a felügyelt kapcsolattartás elrendelése is. A kapcsolattartás elmaradásával összefüggő hibánál azt is vizsgálni kell, hogy az mi okból történt. Adott esetben az ország másik végében élő, munkanélküli szülő, anyagi okból nem tudja a

²⁷ Gyer. 31. § (2) bekezdés

kapcsolattartást gyakorolni. A kapcsolattartás megvonására csak a gyermek fejlődését súlyosan veszélyeztető, felróható magatartás esetén kerülhet sor, amennyiben a korlátozás az adott körülmények között nem tudná kifejtetni a célját.

Ami a kapcsolattartás szünetelését illeti, a Ptk. nem kívánta fenntartani a szüneteltetést, azzal, hogy elegendő a korlátozás, illetve a megvonás lehetőségének biztosítása. Ennek értelmében a Gyer. jelenleg bírósági hatáskörbe tartozóként nem nevesíti a szüneteltetést, de mint a gyámhatóság rendelkezésére álló lehetőséget továbbra is ismeri: a Gyer. 31. § (4) bekezdésének értelmében a gyámhivatal kérelemre meghatározott időre elrendeli a kapcsolattartás szünetelését, ha a jogosított kapcsolattartási jogával súlyosan visszaél. Fennmaradt az a szabály is, amely szerint főszabályként a szüneteltetés leghosszabb tartama fél év, különösen súlyos visszaélés esetén egy év.

A korlátozásra, megvonásra, illetve gyámhatósági hatáskörben a szüneteltetésre kapcsolattartás megváltoztatása iránti eljárásban is sor kerülhet, és ennek az ellenkezője is megvalósulhat: a gyermek érdekében ilyen eljárásban feloldható a korlátozás, illetve visszaállítható a kapcsolattartási jog. Ezen utóbbi döntéseknek feltétele, hogy azok a körülmények, amelyekre a korábbi határozatot alapították, megváltoztak, már nem állnak fenn.

A kapcsolattartás hatóságok általi szabályozása, s az akár hosszú évekig elhúzódó eljárások ismertetése során ötlött fel bennem Dr. Szeibert Orsolya Ágnes egyetemi tanár azon gondolata, hogy az, hogy jogilag is tárgyalható a kapcsolattartás, nyilvánvaló. Az azonban korántsem jelenthető ki ilyen biztonsággal, hogy a különélő szülő és gyermek kapcsolatának fenntartását valóban jogi eszközökkel lehetne biztosítani. Ez utóbbi állítás még hangsúlyosabb annak a tükrében, hogy a kapcsolattartás nemcsak az egész (szűk) család, valamennyi családtag életét (gyermekkel együtt élő szülő, különélő szülő, gyermek vagy gyermekek), mindennapjaikat, életvitelüket meghatározza, hanem személyiségüket is annak egészében érinti.

Jelen tanulmányhoz folytatott kutató munkám során találtam rá egy olyan leírásra, amely a bírók szemszögéből láttatja azt a munkát, azt az érzésvilágot, tükrözi azt a lelki vívódást, amit ők élnek át egy akár kapcsolattartásról, vagy más, gyereket is érintő perben való döntés során, s maga a tárgyalások során. Számos tanulmány, szakmai cikk szól arról, hogy a bírónak mennyire körültekintően kell eljárnia amikor akár

a gyermek elhelyezéséről, vagy a szülő-gyermek közötti kapcsolattartásáról dönt, mennyi mindent kell mérlegelnie, figyelembe vennie, hiszen a gyermek sorsa az ő kezében van. Döntése nagy mértékében fogja befolyásolni a gyermek és persze a szülők további életét. Megrendítő, de előfordul az is, hogy nem azért vitáznak a felek, hogy hozzájuk kerüljön a gyermek, hanem azért, hogy nehozzájuk kerüljön. Sem az anya, sem az apa nem szeretné, hogy vele éljen a gyermek, a bírónak mégis el kell valamelyiküknél helyeznie, valahogy döntenie kell. S hogy pontosan mit élhetnek át a bírók e közben, hogyan élik meg a sokszor nyomdafestéket nem tűró veszekedéseket, hazugságokat például a tárgyalás során, ebből az írásból értettem meg, melyet szeretnék hűen visszaadni: „... az esetleges gyermekelhelyezésben való megegyezést újabb nehézségek és konfliktusok követik. Például a kapcsolattartás problémája. Ha a megegyezés békés, akkor többnyire ez is "működget" valahogy. De ha nem, akkor bizony újabb tortúra következik. A gond azonban annyiban más, hogy míg az elhelyezésnél egy állapot rögzül és marad érvényben - feltéve, ha nem kerül sor "gyermeklopásra" persze csak a "túláradó szeretettől" indítva - addig a kapcsolattartás egy ismétlődő program, ami tökéletesen alkalmas a sebek állandó elevenen tartására felnőttben, gyermekben egyaránt. Ilyenkor vagyunk mi bírók szinte a legtehetetlenebbek. Hiába hozzuk meg a lelkiismeretünk, legjobb tudásunk szerinti döntést, ha a szülők képtelenek a minimális együttműködésre is. És a felek tudvalévólag nem válogatnak az eszközökben. Tettlegesség, járkálás a gyámhivatalhoz, a rendőrség kihívása, szakvélemények, tanúk s a minden képzeletet felülmúló "bizonyítékok". Nehéz indulatok nélkül szólni például arról a "bizonyítékról", amikor az egyik szülő lefényképezteti magát a másik háza előtt a bulvárlapok valamelyikével (fontos, hogy a dátum jól látszódjék) ezzel igazolandó, hogy ő aznap igenis ott járt, de nem kapta meg a gyermeket "láthatásra" (ettől a szótól is viszketek, pedig nem csak az ügyfelek említik így). Persze semmivel sem rokonszenvesebb az a gyermekét nevelő szülő, aki rendre minden kapcsolattartásos hétvégén "orvosi igazolást" mutat fel a gyermek éppen aktuális - persze mindig csak 2 napig tartó - betegségéről. És akkor még nem is szóltam azokról a gyerekrájkokról, levelekről, amelyek persze szigorúan a gyerekek önszántából íródnak a bíró néninek, és még hosszan sorolhatnám...Csak egyszer érteném meg, hogy a szerető szülők miért adnak elő nekem egyazon esetről, helyzetről homlokegyenest más történetet! Vagyishogy értem, hogyne érteném! Mindenki, aki gyűlöli volt házastársát, mélyen meg van róla győződve, hogy a legjobb, amit gyermekével tehet, ha mennél kevesebb időt enged számára a másik közelében. Ennek érdekében szinte bármire képes, s mindezek persze a gyerek előtt zajlanak. Hogyan is vezetne ez máshoz, mint a gyermek módszeres tönkretételéhez?! Számtalan esetet tudnék mesélni, hogyan történik, mi mindenben nyilvánul ez meg. Ha nem látnám, el sem hinném, hogy "értelmes" szülők is mit

követnek el szerencsétlen gyermekük ellen, mindezt a szeretet és gondoskodás köpenyébe bújtatva. Ezután pedig következnek a "nagy rácsodálkozások":

- hogyan is romlott meg így a gyermekkel a kapcsolatunk?,
- miért is került a gyermek "olyan" társaságba?,
- miért is lett ilyen? - pedig mi mindent megtettünk az ő érdekében! - (Na persze, biztos kapott zsebpénzt két helyről is).

De hogy mit gondolt, érzett mindeközben a gyermek - érdekelt ez valakit is?

Miért is "panaszolom" el mindezt, miért is gyötrődöm ezen? - kérdezhetik joggal. Nos, csak azért, mert hivatásomnál fogva belekeveredem a perbeli gyermekek életébe, akikkel esetenként találkozom is. És ilyenkor hiába akarok jót, jobbítólag hatni, mégis csak asszisztálok mindehhez. Másfelől, ha bíróként nem tudnék határt szabni, nem tudnám csitítani amúgy tiszta lelkiismeretemet, nem tudom, mindez hova vezetne! Vagyis tudom. Valakinek mégis tartania kell azt a józan zsinórmértéket, amelynek mentén meg lehet a döntést hozni. Nyilvánvaló, hogyha mindez olyan egyszerű lenne - miként szoktam mondani - csak betáplálnánk az adatokat egy gépbe, és máris jönne a megoldás.

Az írásom elején említett összekuszálódott szálak sajnos - így vagy úgy - mind egy-egy gyermekekhez vezetnek. És persze a szülőkhöz, akiknek természetesen szintén van, ami fájjon. Gondoljunk csak bele! Ki megy? Ki marad? Kivel? Kinek fog hiányozni? Mikor találkozhatnak? Hol? Új helyzet, környezet. Más iskola, más lakás. Micsoda lelki megrázkódtatások! Egy életen át kísérik, kísértének. És milyen sokan érintettek egy ilyen esetben, és mindannyiuknak fáj valami...²⁸

Felfoghatatlan számomra, hogy két fél között, akik egykor egyek voltak, s ideális esetben tiszta szívből szerették egymást, hogy tud úgy megromlani a kapcsolat, hogy nem képesek felnőtt módra kommunikálni egymással, legalább a gyermeket érintő kérdésekben, a gyermek érdekében. Mennyire fontosabb az a megsértett ÉN, az EGO, mint az a csöppnyi élet. S mennyire nem látjuk, hogy milyen maradandó károkat

²⁸ Dr. Takács Andrea: Gondolatok az elsőfokú családjogi bírák munkájáról (CSJ, 2007/4., 22-24. o.)

okozunk nekik. Rohanunk a bíróságra, és elvárjuk, hogy egy „idegen” döntse el, hogyan folytatódjon az életünk, mert képtelenek vagyunk egymással megbeszélni. Egy kívülálló fog dönten, aki nem ismer, nem szeret se minket, se a gyerekünket, mégis ő tőle függ minden. Eszembe jut Szabó Péter és Brian Tracy már hivatkozott könyvének egy részlete, amely az emberek pereskedéséről szól, és mennyire igaz.

„Manapság a bíróságok zsúfolásig vannak olyan emberek ezreivel, akik kártérítést követelnek azért, ami elromlott az életükben. Ambiciózus ügyvédekkel a hátuk mögött kompenzációt kérnek akkor is, ha teljes mértékben ők maguk a hibásak a történetek miatt - sőt különösen akkor. Az emberek nem akarják vállalni a felelősséget. Magukra öntik a kávé, és beperlik a gyorséttermet. Megesik, hogy a pohár fenekére néznek és kocsival lehajtanak az útról, felborulnak, majd beperlik a tizenöt éves autó gyártóját. ... Mindegyik esetben kísérletet tesznek arra, hogy megszökjenek a saját viselkedésük által okozott felelősség elől azáltal, hogy másokat hibáztatnak, kifogásokat gyártanak, majd kárpótlást követelnek.”²⁹

Aztán születik egy hatósági döntés, hogy a különélő szülő hogyan jogosult tartani a kapcsolatot a gyermekkel, mégis folytatódnak a viták. Vagy a kapcsolattartásra jogosult szegi meg a szabályokat, vagy a gyermekkel együtt élő szülő akadályozza a kapcsolattartást. Nézzük most az akadályozás és a szabályszegés felelősségi kérdéseit.

VIII. Felelősség a kapcsolattartás akadályozásáért, szabályainak megszegéséért

Az a körülmény, hogy a gyermek feletti szülői felügyeleti jogokat kizárólag csak az egyik szülő gyakorolja, nem érinti a másik szülőnek azt a jogát és kötelességét, hogy a gyermeket rendszeresen látogassa, szeretetét kinyilvánítsa, a gyermekével való meghitt viszonyt fenntartsa.

A gyakorlat problémái hívták életre azt a rendelkezést, amely a gyermeket gondozó személy felelősségét állapítja meg a felróható magatartásával megakadályozott vagy megghiúsított kapcsolattartás elmaradásával okozott károkért; ebbe a körbe mind a feleslegesen felmerült kiadások (pl.: utazás költségei), mind az egyéb vagyoni és nem vagyoni jellegű károk megtérítésének kötelezettsége beletartozik. A kártérítési igények

²⁹ Szabó Péter és Brian Tracy Az önfegyelem ereje 56.old.

elbírálása bírósági hatáskörbe tartozik. A bíróság polgári nemperes eljárásban kérelemre kötelezi a kapcsolattartást kellő indok nélkül akadályozó, a kapcsolattartás szabályait megszegő felet a kapcsolattartás akadályozása, szabályainak megszegése folytán keletkezett igazolt költségek viselésére.³⁰

A kapcsolattartással összefüggő nem vagyoni sérelmek kompenzálása iránti igény a gyakorlatban rendszeresen felmerül. A sérelmet szenvedett szülő egyúttal legtöbbször sérelemdíj megállapítását is kéri, a Ptk. 2:42. §-ának azon fordulatára hivatkozással, mely szerint a személyiségi jogok általános védelme körében mindenkinek joga van ahhoz, hogy törvény és mások jogainak korlátai között személyiségét, így különösen a másokkal való - bármilyen módon, illetve eszközzel történő - kapcsolattartás jogát szabadon érvényesíthesse, és hogy abban őt senki ne gátolja. A Kúria következetes annak a gyakorlatnak a fenntartásában, amely a BH2018. 222. szám alatt közzétett eseti ítéletben is megjelenik: „családjogi viták, így a különélő szülőnek a gyermekkel való kapcsolattartásának problémái nem személyiségi jog-vitában rendezhetők, az ezzel kapcsolatos esetleges szankciók alkalmazása is a családjog körébe tartoznak.”

Fontos azonban kiemelni, hogy ettől függetlenül a felhívott eseti döntésből és a Kúria Pfv.IV.20.604/2020/6. számú ítéletéből is következik, hogy a kapcsolattartás akadályozása kivételesen sérthet személyiségi jogot akkor, ha bizonyítást nyer, hogy az a szülő, akinél a gyermeket elhelyezték, önhatalmúlag, szándékosan teremt olyan körülményeket, amelyek miatt a kapcsolattartás hosszabb időn keresztül meghiúsul vagy ellehetetlenül. Személyiségi jogsértés megállapítására tehát akkor kerülhet sor, ha a gyermeket gondozó szülő rendszeresen, visszaélészerűen nem biztosítja a különélő szülő jogát a gyermekével való kapcsolattartásra, és ennek eredményeként a kapcsolattartási jog lényeges célja alapjaiban sérül.³¹ A kapcsolattartás akadályozása visszaélészerű, ha a gyermekkel együtt élő szülő alapos ok és indok nélkül a különélő szülő és a gyermek érdekeit figyelmen kívül hagyva, kizárólag saját akaratát érvényre juttatva teremt olyan helyzetet, hogy a gyermek a különélő szülővel nem tud kapcsolatot tartani, ezáltal a különélő szülőt, de magát a gyermeket is megfosztja a kapcsolattartási jog lényegi tartalmi elemét jelentő, a gyermek mindenekfelett álló érdekét szolgáló, a szülő és gyermek közötti köteleket erősítő tartalmas együttléttől, amely a különélő szülőnek joga és kötelezettsége, míg a gyermeknek elidegeníthetetlen joga³².

³⁰ 2020. 03. 01. előtt ez gyámhatósági hatáskörbe tartozott.

³¹ BDT2022. 4517.

³² Pécsi Ítéletábla Pf.VI.20.143/2018/8.

A fentiekből jól látható, hogy a gyermeket nevelő szülő köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani. Sajnos sokan nem ismerik fel, hogy a gyermek érdekeit súlyosan sértik, ha a gyermeket a különálló szülő ellen hangolják, a vele való érintkezéstől indokolatlanul elzárják. Ahogy azt Éger Csaba pszichológus, az MCC-Mindset-Pszichológiai Iskola megbízott vezetője és oktatója is elmondta³³, „a láthatás akkor tud jól működni, ha a szülő képes arra a gyermeket bátorítsa a másik szülővel való kapcsolatában. Ezt hívjuk kötődés támogató nevelésnek. Kötődés toleranciának nevezzük, ha a gyermeket az elviselésre ösztönözzük. Ezek ellentéte a kötődés intolerancia, amely felveti akár a nevelésre való alkalmatlanság kérdését is. Például kötődés támogató magatartás az, hogy hazajön a gyermek a másik szülőtől, akkor a szülő nyitottsággal kéri, hogy mesélje el, hogy milyen volt a másik szülőnél töltött idő, és tud örülni, ha jó volt. A gyerek ilyenkor azt az impulzust kapja, hogy nemcsak megtűrik a másik szülővel való kapcsolatát, hanem támogatják is. A kötődés toleráns szülő ugyanakkor nem mutat érzelmi reakciót, közömbös. A kötődés intoleráns pedig elutasítja a másik szülőt, illetve annak családját, rombolja a kapcsolatot, így az egyik tükör azt mondja a másíkról, hogy az hazudik, azaz, amit a gyermek lát magáról, az nem valóságos. Ilyenkor a gyermek dilemmába kerül, hogy melyik tükörbe mit mutasson, hogyan változtassa meg magát a túlélés érdekében. Ez öndestrukcióhoz vezet. Ha realizálja, hogy ezt nem tudja megoldani, akkor kénytelen választani egy tükröt és a másikat összetörni. Ilyenkor van az, hogy a gyermek nem hajlandó láthatásra menni, a különélő szülő pedig értetlenül áll a helyzet előtt, mert korábban jól érzeték magukat együtt, Pedig csak arról van szó, hogy a gyermek próbál túlélni.”

Hogy egy picit belelássunk az ilyen gyermekek lelki világába, jelesül ismertetném egy régebben hasonló helyzetben lévő lány írását, aki két hetente hétvégén látta az édesanyját a kapcsolattartás során. S hozzáfűzve, hogy a szülei nem voltak kötődés intoleránsak!

„Megfelelve várnak:

Újra sötétben tapogatózok a szürke semmiben. Nem tudok örülni. Úgy érzem ketté szakadok...Várnak...S ha az egyik oldalon várnak, akkor a másikon könny csorog. Ha az egyik helyről fuldokolva a szomorúságból elmegyek, a másikon szívdobogva, az órára percről-percre pillantva várnak. S ha valahol is boldog lehetnék, szívem vágyik a másik helyre is...Bármennyire is örülök, abban a pillanatban meg is szakad a szívem. S előttem lebegnek a szemek....a tekintetek...könnyesek...mind. Tele fájdalommal és tehetetlenséggel,

³³ 2022. 06. 24. napján a Budapest Környéki Törvényszéken, a „Családjogi Műhely” elnevezésű programon megtartott előadásán.

beletörődve a sors kegyetlen elsajátításába. S mikor visszatérek, valami megváltozik. Mintha érzékeltetni akarnák, hogy nem az vagy, mint mikor elmentél...hanem rosszabb...piszkosabb...hűtlen. Mintha addig szűz, és tiszta tested valami vadállat tapogatta volna szőrös, és véres kezével, és durván magáévá tesz. S idő kell, mire újra elhiszik, hogy te maradtál tiszta....s mire ez eljön, újra menned kell...mert várnak...sírva várnak. Nincs nyugalom, nincs meghittség. Mert mennél, de maradnál. Örömmel szaladnál, és mindent megtennél, hogy ne kelljen menni...mert Ők jók...olyan jók...mert ők nem tudják, hogy megfelezve várnak.../Illés Ivett, 2006/”

Sajnos tény, hogy gyakran előfordul, hogy az egyik szülő (általában a gondozó szülő, az anya) igyekszik a gyermeket elidegeníteni a másik szülőtől.³⁴ Akár tudatos, akár tudatalatti az elidegenítő magatartása, kiválóan el lehet érni, hogy a gyermek megutálja a másik szülőt, és egy idő után a gyermek maga is elhiggye, hogy a saját döntése volt az, hogy nem akar a másik szülővel találkozni. Az elidegenítési kísérleteken felül, a szülő-gyermek kapcsolat elaknásítására a szülők különféle trükköket vetnek be. Ennek az a célja, hogy a másik fél és a gyermek között még fennálló kötődés teljesen megszakadjon. Egy ilyen trükk például, ha a gyermeknek olyan játékot veszünk, amivel csak egyedül tud játszani (pl. Game Boy). A játékot még azelőtt adja oda, mielőtt a másik fél érte jönne. Ez azért történik, hogy a gyerekek ne legyen sok ideje kiélvezni a játék újdonságát. Így biztos lehet a sikerbe, mert a gyermek a láthatás egész ideje alatt azzal fog játszani, és a másik fél nem fog a gyermekkel olyan helyzetbe kerülni, amely kellemes közös élményt nyújtana. A különélő szülő kirekesztésének egyik legáltalánosabb eszköze azonban az, amikor a gyermeket nevelő szülő a kapcsolattartásokra meghatározott időpontokban nem tartózkodik otthon, illetve nem viszi a gyermeket, vagy gyermekeket a határozatban (ítéletben) pontosan megjelölt átadás helyére, és ezzel a kapcsolattartást rendszeresen, folyamatosan és sokszor végérvényesen ellehetetleníti.³⁵

Az ilyen trükkök sora végtelen, azonban nem árt megjegyezni, hogy a kapcsolattartásra jogosult fél is elkövethet baklövéseket, amivel elronthatja kapcsolatát a gyermekkel. Gyakran előfordul például, hogy évekig nem érdeklődik a gyermek után, aztán egy szép nap megjelenik, és mintha mi sem történt volna, látni akarja a gyermeket. S elvárja, hogy a gyermek rajongásig szeresse. Vagy az sem ritka eset, hogy maga a különélő szülő a gyermekkel való kapcsolattartást arra próbálja felhasználni, hogy a gyermeket a gondozó

³⁴ Parental Alienation Syndrome (PÁS) – „szülői elidegenítési szindróma”.

³⁵ BH1998. 283.

szülő, vagy a vele lakó hozzátartozó (pl. új házastárs) ellen próbálja hangolni, olyan remények táplálásával, hogy a gyermek az ő gondozásában és nevelkedésében kedvezőbb helyzetben lenne. Például amikor nála van, mindent megenged neki, ajándékokkal halmozza el stb.³⁶ Nyilván ez megtévesztő lehet a gyermek számára, főleg, ha csak például hétvégén viszi el a különélő szülő a gyermeket, és csak a „szórakozás” jut neki a gyermekkel, nem pedig a szürke hétköznapi forgataga, amikor reggel korán kell ébredni, délután tanulni kell és egyéb kötelességeket teljesíteni. A gyermek „múltán” érezheti, hogy a különélő szülőnél mennyivel jobb. Jól látható tehát, hogy mind a két szülő tárháza kimeríthetetlen a keresztbe tartáshoz.

Fel kell hívni azonban a figyelmet arra, hogy a kapcsolattartás zavartalanságának a biztosítása nem merül ki abban, hogy a gondozó szülő nem zavarja meg a kapcsolattartás menetét, illetve betű szerint betartja az azt szabályozó határozatban foglaltakat. A gyermek nevelése és gondozása, illetve a kapcsolattartásra felkészítése során is úgy kell eljárnia, hogy a kapcsolattartások gördülékenyen valósulhassanak meg. A programok versenyeztetése, a gyermek különélő szülő kárára történő ajándékozása, ellennevelése, a különélő szülő iránti ellenszenv, a gyermek kapcsolattartások során szerzett élményei iránti érdektelenség, közömbösség a harmonikus kapcsolattartás ellen hatnak. A gondozó szülőnek nem csupán tolerálni vagy támogatni, hanem elősegíteni is kell a gyermek és a különélő szülő közötti kötődést a kapcsolattartás megvalósulása során tőle elvárható együttműködés részeként.

Hogy milyen következményei lehetnek a kapcsolattartás akadályozásának? Gyámhatósági szankciókat (pl. pénzbírság) vonhat maga után, a szülői felügyelet gyakorlásának megváltoztatásához is vezethet, sőt végső esetben büntetőeljárás lefolytatását is maga után vonhatja³⁷. Álljon itt példaként két eseti döntés:

BH2019. 94. A kiskorúval való kapcsolattartás akadályozásának vétségét követi el és az önhiba hiányára, illetve tévedésre mint büntethetőséget kizáró okra eredményesen nem hivatkozhat az, aki - a gyámhatóság sorozatos bírságolása és többszöri elítélés ellenére - éveken át hétről hétre megghiúsítja a nála elhelyezett kiskorú gyermek különélő apjával a kapcsolattartást, mert a gyermeket az apjának egyetlen hétvégén sem engedi át, és ennek folytán a gyermek és az apa közötti személyes kapcsolattartás egyetlen egy esetben sem történik meg.

³⁶ Barzó Tímea: A különélő szülő kapcsolattartási jogát ellehetetlenítő szülői magatartás polgári jogi és büntetőjogi jogkövetkezményei.

³⁷ Kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása Btk. 210. §

BH2007. 35. Kiskorú veszélyeztetésének büntetettét valósítja meg az a szülő, aki a kiskorú bírósági ítéleten alapuló elhelyezését önkényesen megváltoztatja, a másik szülővel való kapcsolattartását huzamos ideig akadályozza, a kiskorút a másik szülő ellen neveli és e kötelességszegő magatartása a kiskorú értékrendjének, jellemének, lelki fejlődésének kedvezőtlen alakulását eredményezi.

IX. A kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtása

Mi tehát az ideális eset? Az, amikor a különélő szülő és a gyermeke közötti kapcsolattartás fontosságát nem kérdőjelezi meg, azt a gyermeket gondozó szülő (a kapcsolattartásra kötelezett) nem akadályozza, hanem támogatja, a kapcsolattartásra jogosult szülő pedig a határozat/egyezség szerinti időpontban a gyermekkel tartalmas, minőségi időt tölt, amely a gyermek számára is kívánatos találkozás, örömteli együttlét. Ahogy a fentiekben láthattuk, sajnos gyakran az érintettek egyike másként viszonyul ehhez: a kapcsolattartásra kötelezett nem biztosítja a zavartalan kapcsolattartást, a kapcsolattartásra jogosult nem, vagy nem a szabályozásnak megfelelően gyakorolja a jogát, vagy a gyermek zárkózik el az érintkezéstől. Ilyenkor - a gyermek érdeke szem előtt tartásával - a végrehajtás eszközével lehet érvényt szerezni az egyezségeen vagy határozaton alapuló szabályozásnak. Hosszú ideig a gyámhatóság hatáskörébe tartozott a kapcsolattartás végrehajtása 2020. március 1-jétől bírósági hatáskörbe került oly módon, hogy a 2019. évi CXXVII. törvény önálló nemperes eljárást hozott létre e tárgyban.

Speciális eset, amikor a 14. életévét betöltött gyermek akarata miatt marad el a kapcsolattartás. Ezesetben a fel kell függeszteni a végrehajtási eljárást, ha a felek mediátort vesznek igénybe, vagy bármelyikük kéri a kapcsolattartás újraszabályozását, vagy megvonását. Ezen eljárások eredményessége esetén a végrehajtási eljárást meg kell szüntetni. Érdemes megemlíteni, hogy a bírósági polgári nemperes eljárásokban alkalmazandó szabályokról, valamint egyes bírósági nemperes eljárásokról szóló 2017. évi CXVIII. törvény (a továbbiakban: Bnpt.) 22/E. § (1) bekezdés csupán a 14. életévét betöltött gyermek akaratnyilvánítási lehetőségét rögzíti, amely szabályozás azonban ilyen formában elégtelennek tekinthető. A gyermekjogi alapelvekkel nincs összhangban az, hogy kizárólag a 14. életévét betöltött gyermek akaratnyilvánítását vegye figyelembe a jogalkalmazó, ugyanis az ítélőképesség nem kizárólag a gyermek életkorától függ. Nem értelmezhető, hogy egy 12. életévét betöltött gyermek akaratnyilvánítását milyen okból kellene mellőznie a bíróságnak. Helyesebb megfogalmazás lenne, ha a normaszöveg az

„ítélőképességgel rendelkező gyermek akaratnyilvánítása” miatt meghiúsult kapcsolattartás esetén tenné lehetővé az eljárás felfüggesztését.

Fontos azonban vizsgálni, hogy a gyermek akarata mögött, nem húzódik-e meg a másik szülő „aknamunkája”, vagy csupán a kamasz gyermek pillanatnyi hangulatingadozása.³⁸

Érdekes kérdés tehát az, amikor a kapcsolattartás meghiúsulása nem a kérelmezettnek, hanem a gyermeknek róható fel, tehát a gyermeknek felróható elmaradást be kell-e tudni a kérelmezettnek. Ahogy azt Dr. Szigeti István tanulmányában³⁹ rögzíti, a kapcsolattartás mindig egy háromszereplős jogviszony: jogosultja a kapcsolattartó szülő és a gyermek, továbbá kötelezettje a gondozó szülő. E hárompólusú jogviszonyra figyelemmel tisztázni szükséges, hogy ki minősül „jogosultnak” és „kötelezettnek”, hiszen ha a „kötelezett” alatt a gyermek is értendő, akkor az általa tett magatartásokat is értékelni kell az eljárás lefolytatása során.

A formális jogértelmezés irányában haladva kiindulópontnak a Bnpt. 22/B. § (4) bekezdését kell tekinteni, amely szerint a jogalkotó a kapcsolattartásra „jogosult” és „kötelezett” magatartásának vizsgálatát írja elő a végrehajtás elrendelésének feltételéül. A Bnpt. kapcsolattartás végrehajtására vonatkozó szabályai körében a kapcsolattartás jogosultja alatt csak a kapcsolattartó szülőt lehet érteni, ugyanis a jogalkotó amikor a gyermeket kívánja megjelölni, mindig kifejezetten meg is teszi azt. Ezáltal a nyelvtani értelmezés szintjén a válasz az, hogy csak a jogosultnak vagy a kötelezettek felróható meghiúsulás vezethet a végrehajtás elrendeléséhez, mivel a 22/B. § (4) bekezdése szerint akkor kell elrendelni a végrehajtást, ha a bíróság megállapítja, hogy a kérelmezett megszegte a kapcsolattartásra vonatkozó határozatban foglaltakat. Könnyen belátható azonban, hogy a kérelmezett minden esetben arra hivatkozna, hogy a gyermek volt az, aki nem kívánta a kapcsolattartást. Ezzel a hivatkozással pedig automatikusan mentesülne a hátrányos következmények alól. Számos esetben elő is fordul, hogy a kérelmezett azzal védekezik az eljárásban, hogy a gyermek saját elhatározásából nem kíván kapcsolatot tartani a különélő szülőjével, az eljárás tárgyát képező kapcsolattartás a gyermek akaratnyilvánítása miatt maradt el.

³⁸ Hegedűs Andrea: Polgári jog, Családjog, R.I.M.Á.K. Kiadó, Budapest 2022. 264-273. oldal

³⁹ Dr. Szigeti István: A kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti eljárás. https://www.jogiforum.hu/wp-content/uploads/2023/02/szigeti-istvan_kapcsolattartas-vegrehajitasi-iranti-polgari-nemperes-eljaras_cimlappal.pdf 45. oldal

Ahogy láthattuk, a Bnpt. kizárólag a 14. életévét betöltött gyermek esetére rendelkezik, akinek a befolyásmentes, önálló véleménye vizsgálható, illetve amelynek eredménye a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti eljárás felfüggesztése lehet. Szűkítő értelmezéshez vezetne az, hogyha kizárólag a 14. életévét betöltött gyermek akaratnyilvánítását vizsgálná a bíróság, tehát hogy az volt-e befolyásmentes és önálló vélemény. A gyermeki nyilatkozat beszerzése nem mellőzhető akkor sem, ha a gyermek a 14. életévét még nem töltötte be. Ennek során vizsgálat tárgyát kell képeznie, hogy a gyermek ítélőképessége birtokában van-e, amelynek bírósági megállapítását követően kerülhet sor az érdemi döntés meghozatalára, hiszen ennek során lehetséges vizsgálni, a gyermek milyen okból tagadta meg a kapcsolattartásban való közreműködést, és a nyilatkozata önállóan, befolyásmentesnek, élményszerűnek minősül-e. Ugyanis ha a gyermek ítélőképessége birtokában hozta meg azt a döntést, hogy nem kívánja a kapcsolattartást, a gondozó szülő pedig az ezzel kapcsolatos elvárható magatartást tanúsítja, a kapcsolattartás végrehajtásának megfiúsulása neki nem róható fel, ezért a végrehajtás elrendelésének ezen feltétele nem állhat fenn. Ebben az esetben a bíróság nem tehet mást, minthogy tájékoztatja a feleket a gyermeki nyilatkozatról, megkísérelheti rendezni a kapcsolatukat közvetítői eljárás keretében, egyben tájékoztatást nyújthat arról is, hogy a Ptk. 4:220. § (4) bekezdése szerint a nagykorú gyermek érdemtelené válhat a tartásra, ha a tartásra kötelezettel kellő indok nélkül nem tartja a kapcsolatot. Így az indokolatlan elzárkózás a kapcsolattartástól azt eredményezheti, hogy a gyermek a nagykorúsága idején érdemtelenég okán nem lesz jogosult tartásdíjra.

Az ítélőképessége birtokában nem lévő gyermek kapcsolattartást elutasító magatartása akkor róható fel a kérelmezettnek, ha a kapcsolattartás megfiúsulása a kérelmezettnek a gyermeket befolyásoló magatartására vezethető vissza. Ennek vizsgálata a nemperes eljárás keretein belül kell lefolytatódjon, ami nagyon nehézkessé válhat, hiszen ebben az esetben elkerülhetetlen a szakértői bizonyítás. Nem teljeskörű, szakértő általi lelki-érzelmi feltérképezés szükséges, hanem az adott kapcsolattartás elmaradásának esetleges befolyásoltságát kell megvizsgálni. Törekedni kell azonban arra, hogy ez ne jelentse a peres eljárás megismétlését. A nemperes eljárásban a kapcsolattartás szabályozásakor fennálló körülményeket követően keletkezett Reiderné Bánki Erika: A kapcsolattartás néhány problematikus kérdése című tanulmányában nem jogi oldalról megközelítve ugyanerre a következtetésre jut. „Végső soron nem szabad a gyermeket kapcsolattartásra kényszeríteni. Ami elképzelhető megoldás lehetne, az a gyámhivatal bevonása annak érdekében, hogy megpróbálja a gyermeket meggyőzni, rábírní - de semmiképpen sem

kényszeríteni - a szülővel való kapcsolattartásra. Amennyiben ítélőképessége birtokában lévő gyermek önkéntes akaratnyilvánítása miatt marad el a kapcsolattartás, a kérelmet el kell utasítani. Ha a bíróság vizsgálatának az az eredménye, hogy megállapítható a gondozó szülő felróhatóságának hiánya, elvárható magatartást tanúsított a kapcsolattartás létrejöttékor, többlet tevékenység tőle nem várható el, kényszerítő eszközt nem alkalmazhat a gyermekkel szemben.

Végezetül különbséget kell tenni a kiskorú akaratnyilvánítása és a véleményének bírósági értékelése között. Az értékelés alapja mindenképpen az, hogy tiszteletben tartjuk a gyermek véleményét. A bíróság a nemperes eljárás keretein belül nem vizsgálhatja a gyermek véleménynyilvánításának érzelmi hátterét és indokoltságát. Nem bírálhatja felül a gyermeket, nem tehet tanító jellegű megállapításokat. A bíróság feladata kizárólag annyi, hogy megállapítsa, ítélőképessége birtokában hozta-e a döntést a gyermek vagy sem. Annak érzelmi részét, indokainak valóságtartalmát nem teheti az eljárás részévé⁴⁰.

A továbbiakban röviden ismertetem a kapcsolattartás végrehajtásának menetét. Alapja a bíróság vagy a gyámhatóság kapcsolattartásra vonatkozó határozata, továbbá a bíróság vagy a gyámhatóság által jóváhagyott kapcsolattartást rendező egyezség (a továbbiakban: a kapcsolattartásra vonatkozó határozat)⁴¹.

Az eljárás két szakaszra osztható⁴².

I. szakasz: a kapcsolattartás végrehajtásának elrendelése. A kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtásának elrendelése iránti kérelmet az illetékes, azaz a gyermek belföldi lakó-, illetve tartózkodási helye szerinti járásbíróság előtt a kapcsolattartásra kötelezett (a szülői felügyeletet gyakorló szülő vagy gyám) és a kapcsolattartásra jogosult (a különélő szülő) terjesztheti elő. E rendelkezés alkalmazásában értelemszerűen az minősül kapcsolattartásra jogosultnak, akire az adott határozat rendelkezést tartalmaz. Szigorú szabály vonatkozik a kérelem benyújtásának határidejére: a határozatban foglaltak megszegésétől vagy annak a kérelmező tudomására jutásától számított 30 napos határidő.

⁴⁰ Dr. Szigeti István: A kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti eljárás. https://www.jogiforum.hu/wp-content/uploads/2023/02/szigeti-istvan_kapcsolattartas-vegrehajitasi-iranti-polgari-nemperes-eljaras_cimlappal.pdf 46.47. oldal

⁴¹ Ilyennek minősül a bíróság által hozott ideglenes intézkedés is.

⁴² dr. Tömböly Gabriella: A kapcsolattartás végrehajtása iránti nemperes eljárás

Ezt követi az eljárás lefolytatása. A kérelemről soron kívül kell dönten, a döntés azonban szükségessé teheti a felek meghallgatását és a szükséges bizonyítás lefolytatását (okiratok beszerzését, a tanúk vagy a gyermek érdekeltként történő meghallgatását stb.). A soron kívüliség indoka, hogy a Ptk. 4:2. §-ában meghatározott gyermeki érdekek és jogok fokozott védelemben részesülhessenek. A soron kívüliség kimondásának hiányában az általános ügyintézési határidők voltak érvényesek, amely a gyermek érdekével ellentétes volt.

Ha a kérelmezett a részére nyilatkozattétel céljából megküldött kérelem alapján elismeri a kapcsolattartásra vonatkozó határozatban foglaltak neki felróható megszegését, az eljárás végzéssel nyomban - meghallgatás és bizonyítás nélkül - befejezhető. Ha azonban a kérelmezett vitatja a határozat megszegését (a kérelmező ezen állítását), a bíróságnak vizsgálnia kell a kapcsolattartás megfiúsulásának okát.

Az eljárás első szakaszában az érdemi döntés a végrehajtás elrendelése vagy a kérelem elutasítása, míg annak megállapítása, hogy a kérelmezett megszegte (vagy nem szegte meg) a kapcsolattartásra vonatkozó határozatban foglaltakat, a végzés indokolására tartozik. A végzésnek a kérelmezetthez intézett, Bpnt. 22/C. § (2) bekezdése szerinti felhívást konkrétan és részletesen kell tartalmaznia, az a) pont esetében a kapcsolattartás módja és időpontja, a b) pont esetében a pótolni rendelt, elmaradt kapcsolattartás időpontjának feltüntetésével és a pótlás végső határidejének naptári dátummal való meghatározásával. A 22/C. § (2) bekezdés c) pontja esetében pedig a zavaró magatartás és akadály pontos megjelölése mellett az akadály megszűnésétől számított időintervallumot kell meghatározni, amelyen belül a teljesítésnek meg kell történnie.

Itt érdemes megemlíteni, hogy a Covid-19 vírus okozta pandémia a kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtása területén is komoly akadályt jelent(ett). 2020-ban több ügyben is előfordult, hogy a kapcsolattartásra kötelezett szülő a járványhelyzetre tekintettel tagadta meg a kapcsolattartást. A kijárási korlátozásról szóló 71/2020. (III. 27.) Korm. rendelet 4. § (1) bekezdés t) pontja a kijárási korlátozás alóli kivételként szolgáló alapos oknak minősítette a kapcsolattartáshoz fűződő szülői jog gyakorlását (és szülői kötelezettség teljesítését). Ezért a pandémia - ha a gyermek a kapcsolattartás időpontjában nem állt járványügyi intézkedés hatálya alatt - önmagában (többlettényállás hiányában) nem szolgálhatott alapul a kapcsolattartásra vonatkozó szabályok megszegésének, így az a magatartás, hogy a kapcsolattartásra

kötelezett a gyermeket a határozat szerinti szabályozás ellenére nem adta át a kapcsolattartásra jogosultnak, a kapcsolattartás kellő indok nélküli akadályozásának minősült. Más álláspont szerint a bíróság vizsgálata csak arra irányulhat, hogy a kapcsolattartást járványügyi okból megtagadó szülő törvényes képviselőként a gyermek egészségügyi jogainak gyakorlása körében meghozott döntése felróható-e vagy sem, azonban a járványügyi, gyermeki és a kapcsolattartáshoz fűződő szülői érdek összemérésére nem jogosult. Ezért ilyen hivatkozás esetén a felróhatóság vizsgálata nélkül a kérelmet elutasító döntésnek van helye.

II. szakasz: kapcsolattartás végrehajtási ügyben jogkövetkezmény alkalmazása. A kérelmezőnek a kapcsolattartás végrehajtását elrendelő végzés önkéntes teljesítéséről vagy annak elmaradásáról az arra megállapított határidő elteltét követő 30 napon belül értesítenie kell a bíróságot, amely az utóbbi esetben végzésben dönt a végrehajtás módjának elrendeléséről. E bejelentéssel indul meg az eljárás második szakasza.

A Bpnt. 22/D. § (2) bekezdésében írt szankciók⁴³ csak a teljesítés önhibából való elmaradása esetén alkalmazhatók, ezért a bejelentés alapján a Pp. 110. § (2) bekezdése szerint meg kell nyilatkoztatni az ellenérdekű felet. A törvény szövegéből az következik, hogy e szakaszban a bíróság nem tarthat meghallgatást, az önhiba fennálltáról vagy hiányáról a rendelkezésre álló adatok alapján kell döntenie. Ha a kérelmező elmulasztja az értesítést, a bíróság intézkedési kötelezettsége nem áll be, úgy tekinti, hogy a teljesítés megtörtént (vagy a kérelmező azt nem kívánja).

A végrehajtás módja (a Bpnt. 22/D. § (2) bekezdése szerinti szankciók) alkalmazásánál - a meghatározott cselekmény végrehajtásának Vht.-beli szabályához hasonlóan - a bíróságnak azt a végrehajtási módot kell választania, amely a leghatékonyabb a kötelezettség teljesítésének előmozdítása szempontjából. E szempont elsődlegessége mellett azonban érvényesülnie kell a fokozatosság elvének is.

⁴³ a bíróság

a) megkeresi a gyámhatóságot a gyermek védelmében szükséges intézkedések megtétele érdekében,

b) a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) 174. § c) pontja szerinti pénzbírságot szabhat ki,

c) a kapcsolattartás szabályainak rendszeres és visszatérő megszegése esetén a gyermek rendőrség közreműködésével történő, a Vht. 180/B. § szerinti átadását rendelheti el,

d) megkeresheti a gyámhatóságot a szülői felügyeleti jog rendezése vagy a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése iránt per megindítása érdekében, feltéve, hogy az a kiskorú gyermek érdekében áll, és azt a szülő vagy harmadik személy is kéri vagy

e) feljelentést tehet kiskorú veszélyeztetése vagy kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása miatt.

Az intézkedés eredményességét a bíróságnak nem kell hivatalból vizsgálnia, a 22/D. § (2) bekezdés a), c)-e) pontja szerinti intézkedések lezárják a bíróság eljárását, azt követően a gyámhatóságnak, illetve a rendőrségnek kell megtennie a hatáskörébe tartozó intézkedéseket⁴⁴.

X. Befejező gondolatok

„A gyermek nem egy dolog, nem egy szék, nem egy kocsi. Nem tehetsz vele azt, amit akarsz. Általad lett, de nem a tulajdonod, nem tartozik hozzád. A létezéshez tartozik. Te legfeljebb a gondviselője lehetsz; ne akard birtokolni.” (Osho)

A korábban leírtak tükrében fontosnak tartom újra hangsúlyozni, hogy egy válás során „csupán” a párkapcsolat szűnik meg, a szülői kapcsolat örökké tart. A szülők egymástól válnak el, de a gyerekük iránt egész életen át tartó közös felelősségük érdekében elkerülhetetlen az együttműködés normalizálása. Természetesen nem lehet következmények nélkül elválni, mégis, ha a családtagok próbálnak odafigyelni egymás igényeire, ha szükséges módosítják saját álláspontjukat annak érdekében, hogy kielégítő megoldásokat találjanak a tovább lépés megalapozásához, a válás folyamata kezelhetőbbé válik. Az ilyen családok válási folyamatai is fájdalmasak lehetnek, de nem húzódnak el beláthatatlan hosszúságúra, a felnőttek között fennmarad az együttműködésre való hajlam és képesség és végül, de nem utolsósorban az ilyen válások kevésbé terhelik meg a jog- és gyermekvédelem rendszerét.

Az olyan válási folyamatban azonban, amelyben az ellentétek egyre inkább kiéleződnek, s a felekben sok az érzelmi alapú sérülés, az könnyen képtelenné teszi a felnőtteket arra, hogy gyermekeik valódi érdekeit vegyék figyelembe. Az ilyen jellegű konfliktusok általában hosszan elhúzódóak, melynek során a felek teljesen beszűkülteké válnak és már csak az egymással folytatott harcra koncentrálnak. Ilyenkor az, hogy mi történik a gyermekkel, milyen érzelmi igényei vannak a gyermeknek már másodrendű.

⁴⁴ Vajda Andrea : A kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtásának egyes kérdései - a Zalaegerszegi Törvényszék joggyakorlatának áttekintése alapján (CSJ, 2022/3., 30-36. o.)

A gyermekek érdekében mindenképpen az áll, hogy még ha a szülők el is válnak egymástól, új életet kezdenek, mindenképpen törekedjenek arra, hogy a gyermeket érintő kérdésekben tudjanak egymással kommunikálni, tudjanak megállapodásra jutni az elhelyezésről, a kapcsolattartásról és minden olyan kérdésről, ami érinti őt. A szülőknek észre kell vennie, hogy ez a gyermek érdeke. S ha sikerült megállapodni, ahhoz mindkét fél tartsa magát. Természetesen ha nem jutnak dűlőre, ha vita van közöttük és igénylik, valamelyik hatóság dönt helyettük, de hogy az mennyire lesz mindkét fél - és a gyermek - számára kielégítő, betartható, tartós, ahhoz már kétségek társulnak. Abban azonban biztos vagyok, hogy kizárólag a szülők kölcsönös és együttműködő magatartása szolgálja a gyermek érdekét.

Irodalomjegyzék:

- Balázs Réka: Kapcsolatügyi mediáció: a kapcsolattartás békés rendezése, Szeged, 2016.
- Bogár Zsuzsa: Válasterápia. Mozaikcsalád Alapítvány, Budapest, 2022. 21.o. - 41.o.
- Dr. Kiss Éva: Kapcsolattartás - a jogi szabályozás néhány ellentmondása a gyakorlat tükrében (CSJ, 2004/3., 12-17. o.).
- Dr. Takács Andrea: Gondolatok az elsőfokú családjogi bírúk munkájáról (CSJ, 2007/4., 22-24. o.)
- Éliás Eszter, Gyengéné Nagy Márta, Jeles Judit, Kiss Károly, Kőrös András, Krémer András: A bírósági közvetítésről - mindenkinek, Budapest, 2016, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 59. o.
- Hegedűs Andrea: Polgári jog, Családjog, R.I.M.Á.K. Kiadó, Budapest 2022. 264-273. o.
- Kőrös András - Makai Katalin: III. könyv. Családjog. In Vékás Lajos szerk.: Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez. Budapest, 2008, CompLex Kiadó, 530. o.
- Purda Zsuzsanna: A szülői felügyelettel és a kapcsolattartással összefüggő gyakorlati tapasztalatok a családsegítés körében megvalósuló jogi tanácsadás szemszögéből (CSJ, 2020/1., 32-40. o.).
- Somfai Balázs: A kapcsolattartás. In: Kőrös András (szerk.): A családjog kézikönyve 2007. I. kötet. 4. átdolgozott kiadás. HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2007. 763-764. o.
- Somfai Balázs: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga. HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2008. 86-91. o.
- Szabó Péter és Brian Tracy: Az önfegyelem ereje. Guruló Egyetem, Budapest, 2015. 259-275. o.
- Szendrői Anna: A szülő és a gyermek közötti kapcsolattartás alapjogi és személyiségi jogi vetülete. Debrecen, 2019. (ProFuturo Évf. 9 szám 2)
- Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére. Szerkesztette: Keserű Barna és Kőhidi Ákos, Budapest- Győr, 2015. 470-517. o.
- Vajda Andrea : A kapcsolattartásra vonatkozó határozatok végrehajtásának egyes kérdései - a Zalaegerszegi Törvényszék joggyakorlatának áttekintése alapján (CSJ, 2022/3., 30-36. o.)
- Barzó Tímea: A különélő szülő kapcsolattartási jogát ellehetetlenítő szülői magatartás polgári jogi és büntetőjogi jogkövetkezményei.

https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/6542/12_barzotimea_t%C3%B6rdelt.pdf (letöltés: 2023. július 20.)

- Dr. Szigeti István: A kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása iránti eljárás.
https://www.jogiforum.hu/wp-content/uploads/2023/02/szigeti-istvan_kapcsolattartas-vegrehajtasi-iranti-polgari-nemperes-eljaras_cimlappal.pdf (letöltés: 2023. augusztus 30.)
- „Tartsd tisztán a tudatot!- Chong An Sunim és Szabó Péter beszélgetése 6. rész
<https://youtu.be/EmrUsQPg734?si=4VDNHe4MIOMp5zdc> (letöltés: 2023. június 13.)